

Yayın Değerlendirme / Review

Rus Klasiklerinde Türkçe Sözcükler

Vedat KARTALCIK*

Rumiya Aynitdinovna Yunaleyeva *Tyurkizmi v Russkoy Klassike (Slovar s Tekstovimi illyustratsiyami)*, Kazan, İzdatelstvo “Taglimat” İnstitutu Ekonomiki Upravleniya i Prava, (2005), 752 sayfa.

Türk-Rus ilişkileri ve bunun doğal bir sonucu olarak Türkçe-Rusça ilişkileri çok derin ve eski tarihlidir. M.S. 4. yüzyılda İndo-Germen topluluğundan ayrılan Kuzey ve Güney Slavları, M.S. 6. yüzyıldan itibaren, önce Avarların, sonra da Bulgar Türklerinin ziraatçı tebaları olarak daha doğuya çekilmişler ve nihayet M.S. 8. yüzyıllarda bugünkü vatanlarına ulaşmışlardır. Bu sebeple gerek Kuzey Slavları, gerekse Güney Slavları, bu bin beş yüz yıla yakın sürede içinde daima bir Türk kavminin komşusu oldular (Karaağaç 2005; 139-140). Tarihte Slavlar ile Avarlar, Hazarlar, Volga Bulgarları ve diğer Türk boyları arasındaki ticaret, ekonomi ve yerleşim bakımından ilişkiler kurulmuştur (Karaağaç 2005; 140).

Slav dillerindeki Türkçe unsurlarla ilgili ilk çalışmalar 1850’li yıllarda başlamış, bugün de artarak devam etmektedir. Bu konudaki çalışmalar burada sayamayacağımız kadar çoktur (Karaağaç 2005; 141, 67. dipnot). Önce Rusların, daha sonra da Güney Slavlarının dilleri üzerinde başlayan bu çalışmaların meyvelerini derli toplu birer sözlük halinde Elizaveta Nikolayevna Şipova’nın (Şipova, E. N., *Slovar Tyurkizmov v Russkom yazıke*, Alma-Ata 1976) ve Abdullah Skaljiç’in (Skaljic, A., *Turcizmi u Srpskohrvatskom-Hrvatskosrpskom jeziku*, Sarajevo 1985) eserlerinde bulabiliriz (Karaağaç 2005; 141).

E. N. Şipova sözlüğünde 1507 Türkçe sözcük yer vermiştir (Karaağaç 2005; 142). Max Vasmer’in Rus Etimolojik Sözlüğünde (Vasmer, Max, *Russisches Etymologisches Wörterbuch*, 3 vols., Heidelberg 1950-1958.) de 1700 Türkçe asıllı söz bulunmaktadır (Karaağaç 2005; 142).

Türkçe kökenli soyadlarının incelendiği, Türk-Tatar asıllı bilim adamı, yazar, diplomat ve devlet adamlarının isimlerinin öne çıkarıldığı Nikolay Aleksandroviç Baskakov’un *Türk Kökenli Rus Soyadları* ve Alfred

*Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı / İZMİR

Halikov'un *Rus Tanınan 500 Bulgar-Tatar-Türk Asıllı Sülale* adlı eserlerini de belirtmeden geçemeyeceğiz.

Ruşçadaki Türkçe sözlerle ilgili çalışmalardan biri de R. T. Mendekinova'ya (Mendekinova, R. T., *Pereçen Tyurkizmou v yazıke proizvedeniy Russkih pisateley Slovar*, spravoçnik respublikanskiy izdatelskiy kabinet ministerstvo obrazovaniye respubliki Kazahstan, Almatı 1994) aittir. R. T. Mendekinova, Kazakistan'da yaşayan Rus yazar İ. P. Şuhov'un iki romanında 2500'e yakın Türkçe söz bulunduğunu belirtir. Türk Rus ilişkilerinin de değerlendirildiği bu eserde 456 Türkçe söz listelenmiştir (Karaağaç 2005; 142).

A. G. Spirkin, İ. Akçurin ve R. S. Karpinskaya tarafından 1955 yılında yayımlanan (A. G. Spirkin, İ. Akçurin ve R. S. Karpinskaya, *Slovar inostrannih slov Russkiy Yazık*, Moskova 1980) *Yabancı Kelimeler Sözlüğü*'nün 1980 yılındaki baskısında 304 Türkçe söz bulunmaktadır (Karaağaç 2005; 142).

Bu konuda yapılmış çalışmalardan birisi "Ruşçadaki Türkçe Sözcük Üzerine Tematik Bir İnceleme" adı ile Alla Yangın'a aittir. Yangın, bu çalışmasında Rusçada "türkizm" olarak gösterilen sözcükleri bir araya toplamak ve bunları Rusça ve Türkçedeki telaffuzlarıyla aktarmayı amaçladığını belirtmektedir (Yangın 2004; 101). Alla Yangın çalışmasında R. T. Mendekinova'nın *Rus Edebiyatında Türkizm Listesi*; A. G. Spirkin, İ. Akçurin ve R. S. Karpinskaya tarafından yayımlanan *Yabancı Kelimeler Sözlüğü* ve son olarak da Max Vasmer'in *Ruşçanın Etimolojik Sözlüğü* adlı eserlerden faydalanarak 1700 Türkçe sözcük sosyal, beslenme, giyim-kuşam ve doğa gruplarına ayırarak alfabetik olarak listelediğini, her sözcüğün Rusça ve Türkçe telaffuzlarını verdiğini ve sözcüklerin hangi kaynaktan geçtiğinin gösterildiğini belirtmektedir (Yangın 2004, 101).

Günay Karaağaç, Türkçe'nin komşu dillere verdiği beslenme ve giyimle ilgili sözcükleri incelediği "Türkçe Çoban Dili mi Çiftçi Dili mi?" adlı makalesinde Türkçeden Rusçaya geçmiş beslenmeyle ilgili 280; giyimle ilgili 300, toplam 580 sözcük tespit etmiştir (Karaağaç 2005; 182).

Ruşçadaki Türkçe sözcük konusunda yapılmış son günlerdeki çalışmalardan birisi de Rumiya Aynitdinovna Yunaleyeva, *Rus Klasiklerinde Türkçe Sözcükler (Metin Örnekleri ve Sözlük)*, Kazan, "Tağlimat" Yayınevi, Ekonomi, Yönetim ve Hukuk Enstitüsü, 2005. adı ile Türkiye Türkçesine tercüme edebileceğimiz sözlüktür. Eser isminden de anlaşılacağı üzere Rus klasiklerinde geçen Türkçe kelimelerin sözlüğüdür.

K. R. Galiullin'in akademik redaktörlüğünde yayımlanan sözlükte şu başlıklar yer almaktadır: *Ön Söz, Sözlük Düzeninin Esasları, Taranan Eserlerin Listesi, Sözlük Bibliyografyası ile Dil Bilim Bibliyografyası, Genel Kısaltmalar, Yazarların Listesi, Yazar Adlarının Kısaltmaları, Sözlükler ve Dizin.*

Yazarın eserindeki kısaltmaları verdiği kısımları ve bibliyografyaları hariç tutarsak eserin asıl üç bölümden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Yunaleyeva, *Ön Söz* başlığı altında son zamanlara kadar Rusça'daki Türkçe unsurlar hakkında yapılmış çalışmalardan kısaca bahsederek, kendi sözlüğünün onlardan farklı yönlerini belirtmiştir. Önceki çalışmalarda kelimelerin statik olarak sadece listelerinin yapıldığını belirten yazar, hazırladığı sözlükteki en önemli farkını; tespit ettiği sözlerin, Rusçanın kullanımında olan ve kelime hazinesinde yer işgal eden Türkçe unsurların fonksiyonelliğini belirlemek, XIX. yüzyıldaki Rus klasiklerinde sıkça rastlanan kelimeleri ortaya çıkarmak olduğunu söylemektedir. Bu eserde, bazı etimoloji sözlüklerinde Türkçe olduğu ihtiyatla karşılanan ve birkaç varyantı ile birlikte verilen kelimeler de (*) hipotetik işareti konularak gösterilmiştir. Sözlükte sadece kelimeler değil, atasözleri, deyimler, mecazlar yani soyut anlamlı kalıplaşmış ifadeler de yer almaktadır. Bu bölümün sonunda yazar eserin basım aşamasında yardımcı olan bilim adamlarına teşekkür etmiştir.

Yazar, *Sözlük Düzeninin Esasları* adlı bölümde sözlüğün hazırlanmasında uyulan yöntem hakkında bilgi vermiştir.

Eserin temelini teşkil eden *Sözlükler* bölümünde her yazar için ayrı ayrı söz listeleri yapılmıştır. Bu sözlükler, doğum tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanan şu yazarların yayımlanmış külliyatlarının taranmasıyla oluşturulmuştur: S. T. Aksakov, A. S. Griboedov, A. S. Puşkin, N. V. Gogol, İ. A. Gonçarov, M. Y. Lermontov, İ. S. Turgenyev, N. A. Nekrasov, F. M. Dostoyevskiy, A. F. Pisemskiy, A. N. Ostrovskiy, M. E. Saltikov-Şçedrin, L. N. Tolstoy, N. S. Leskov, V. V. Krestovskiy, D. N. Mamin-Sibiriyak, V. G. Korolenko, A. P. Çehov.

Her yazarın sözlüğü, madde başlıkları alfabetik sırayla hazırlanmıştır. Madde başları büyük ve kalın puntolarla yazılmıştır. Aynı kökten türeyen kelimeler alfabetik olarak isim, sıfat, zarf, fiil, partisip (sıfat-fiil), gerundium (zarf-fiil) şeklinde yine alfabe sırasıyla dizilmişlerdir. Sözlüğe genel sözler alınmış, özel adlar, şahıs adları ve yer adları dâhil edilmemiştir.

Türkçe kelimeler, türemiş sözler, atasözleri, deyimler, mecaz ifadeler örnek metinler içinde açıklanarak anlamlandırılmıştır. Çok bilinen kelimeler ve türemişleri ise açıklaması yapılmadan verilmiştir.

Tek başına kullanılmayan madde başı sözler, (:) iki nokta konulduktan sonra kullanılan veya kalıplaşmış şekliyle metin içinde verilmiştir. Birden fazla varyantı olan Türkçe kelimelerin bütün varyantları verilmiştir. Çok anlamlı kelimeler, her anlamıyla ilgili metin örnekleri ile birlikte verilmiştir.

Yunaleyeva, her yazarın dilinde sırasıyla S. T. Aksakov 240; A. S. Griboyedov 208; A. S. Puşkin 332; N. V. Gogol 302; İ. A. Gonçarov 254;

M. Y. Lermontov 240; İ. S. Turgenyev 283; N. A. Nekrasov 238; F. M. Dostoyevskiy 236; A. F. Pisemskiy 284; A. N. Ostrovskiy 290; M. E. Saltıkov-Şchedrin 263; L. N. Tolstoy 256; N. S. Leskov 347; V. V. Krestovskiy 299; D. N. Mamin-Sibiriyak 361; V. G. Korolenko 230; A. P. Çehov 315 adet olmak üzere Türkçe kelime tespit etmiştir.

Araştırmacı, eserinin sonuna genel bir söz dizini vermiştir. Burada yazarlar için hazırlanan sözlüklerde yer alan sözlerin hangi yazarlar tarafından kullanıldığını, yani bir sözün frekansını görmemiz mümkün olmaktadır. Ayrıca Türkçe sözlerin Rusçadaki kullanımları da ilgili madde başı sözün altında biraz iç kısımda listelenmiştir.

R. A. Yunaleyeva, bu çalışmasında binlerle ifade edebileceğimiz Rusçadaki Türkçe sözlerin yalnız 885 tanesini tespit etmiştir. *Rus Kalsiklerinde Türkçe Sözler* adlı bu çalışma, Rus dilindeki Türkçe alıntılarının listesini örneklerle belgeleyerek ortaya koyan özgün bir eserdir. Bu sözlük, XIX. yüzyıl Rus edebiyatı klasiklerinde aktif olarak kullanılmış Türkçe sözleri gösteren, bir başka ifadeyle Türkçe'nin Rusça üzerindeki etkisini belgelerle ortaya koyan kıymetli bir çalışmadır. Eserin Türkoloji ile ilgilenen araştırmacılara faydalı olacağı kanısındayız.

Kaynakça

- Baskakov, N. A. (1997), *Türk Kökenli Rus Soyadları*, (çev: Samir Kâzımoğlu), Ankara: TDK yayınları.
- Halikov, A. H. (1995), *Rus Tanınan 500 Bulgar-Tatar Türk Asıllı Sülale*, (çev: Mustafa Öner), İstanbul: *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı yayınları*.
- Karaağaç, Günay (2005) *Dil, Tarih ve İnsan*, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Yangın, Alla (2004) "Rusçadaki Türkçe Sözler Üzerine Tematik Bir İnceleme", *V. Lefke Edebiyat Buluşması Türkçenin Dünya Dillerine Etkisi (29-30 Nisan 2004)*, hazırlayan Günay Karaağaç, Ankara: Akçağ Yayınevi.